

Bron: Janssen, T., & Van Weijen, D. (2017). Strategie-instructie volgens Tekster. *Effectief schrijfonderwijs op de basisschool. Een didactisch kader ten behoeve van landelijk peilingsonderzoek*. Amsterdam/Den Haag: Universiteit van Amsterdam en NRO.

Beschrijving schrijfonderwijsprogramma Tekster

1 Uitgangspunten

Tekster is een strategiegericht schrijfprogramma voor groep 6 tot en met 8 van het basisonderwijs, ontwikkeld en getest aan de Universiteit Utrecht (Bouwer & Koster, 2016). De methode is gebaseerd op vijf didactieken die blijken een meta-analyse van eerdere interventiestudies (Koster, et al., 2015) een positieve invloed hebben op de schrijffprestaties van leerlingen: het stellen van doelen, strategie-instructie, tekstopbouw instructie, peer-interactie en feedback.

Goede schrijvers *stellen zichzelf doelen* voor en tijdens het schrijven, zowel ten aanzien van het schrijfproduct ('Welke boodschap wil ik overbrengen aan de lezer? Wat wil ik precies bereiken?'), als ten aanzien van het schrijfproces ('Hoe pak ik het aan?' 'Welke stappen moet ik ondernemen?'). Door het stellen van productdoelen leren leerlingen de kwaliteit van hun tekst te bewaken, en zich af te vragen in hoeverre het gewenste doel bereikt wordt. Door het stellen van procesdoelen, leert de leerling hoe hij zijn schrijfproces kan reguleren, wat leidt tot betere teksten. Voorwaarde is dat de gestelde doelen concreet en specifiek zijn; algemene doelen zoals 'doe je best' leiden over het algemeen niet tot betere teksten (zie ook hoofdstuk 3).

Strategie-instructie houdt in dat leerlingen een strategie wordt aangeleerd voor het schrijven van een tekst. Het schrijfproces wordt hierbij opgedeeld in kleinere stappen, zoals het bedenken en ordenen van ideeën, het formuleren van die ideeën in een eerste versie, en het kritisch doorlezen en reviseren van de tekst. Om leerlingen te helpen de stappen van de strategie te onthouden, wordt in Tekster gebruik gemaakt van een acroniem (vgl. VOS: Verzinnen, Ordenen, Schrijven). Zo'n stapsgewijze aanpak vermindert de cognitieve belasting tijdens het schrijven en is in verschillende meta-analyses van schrijfinterventies zeer effectief gebleken (zie hoofdstuk 3).

De aan te leren strategie kan algemeen van aard zijn (toepasbaar op allerlei soorten teksten) of genre-specifiek (bijvoorbeeld een strategie voor het schrijven van een argumentatieve tekst of een verhaal). In Tekster is gekozen voor een algemene strategie, die leerlingen leren toepassen op verschillende soorten teksten. In groep 6 ligt daarbij de nadruk op de fasen vóór het schrijven (verzinnen en ordenen van ideeën), in groep 7 en 8 wordt de strategie uitgebreid naar de fasen na het schrijven (overlezen, evalueren en reviseren).

Naast het ondersteunen van het schrijfproces krijgen leerlingen kennis aangereikt over de *structuur van teksten*: uit welke onderdelen bestaat een goed verhaal? Hoe ziet een brief of een recept eruit? Deze kennis is belangrijk om goed te kunnen schrijven. Bovendien krijgen leerlingen zo een meta-taal aangereikt waarmee zij op teksten en tekstkwaliteit kunnen reflecteren. Kennis over tekstopbouw wordt in Tekster aangebracht door middel van expliciete instructie (bijvoorbeeld: 'een goede brief bestaat uit een inleiding, een middenstuk en een slot'), en door het lezen en beoordelen van modelteksten in het betreffende genre. Op basis van zwakke en goede modelteksten formuleren leerlingen criteria waaraan een goede tekst moet voldoen.

Tekster maakt verder gebruik van *peer-interactie* en *peer feedback*: leerlingen schrijven teksten samen en reageren op elkaars teksten. In vrijwel elke Tekster-les lezen en becommentariëren leerlingen elkaars teksten, meestal aan de hand van gerichte vragen. Hierdoor worden leerlingen bewust van de communicatieve functie van schrijven en zien zij wat het effect van hun tekst is op de lezer, wat hen aanknopingspunten geeft om hun tekst te verbeteren.

Het regelmatig ontvangen van goede feedback – van medeleerlingen of de leerkracht – kan leerlingen helpen hun tekst te verbeteren. Volgens de auteurs van Tekster is goede feedback

bemoedigend, specifiek en concreet, selectief (niet alle verbeterpunten noemen) en vooral gericht op het communicatieve doel van de tekst: heeft de leerling zijn schrijfdoel bereikt, hoe kan hij zijn tekst op dit punt verbeteren? Spelling en interpunctie zijn hieraan ondergeschikt.

Een belangrijke didactische component van Tekster is het *leren door observeren*, een effectieve vorm van instructie bij schrijven. Dit houdt in dat leerlingen observeren hoe een model (een leerling of de leerkracht) een schrijftaak hardop denkend uitvoert, onder andere via videofilmpjes van leerlingen die het programma levert. Het voordeel hiervan is dat leren en schrijven worden losgekoppeld; de leerling hoeft bij nieuwe leerstof niet zelf te schrijven, maar kan de aandacht geheel richten op het leren schrijven (Rijlaarsdam, 2005; zie ook hoofdstuk 2).

2 Doelstellingen

Het doel van Tekster is dat leerlingen in groep 6-8 verschillende soorten teksten leren te schrijven, zoals een verhaal, recept, adviesbrief, e-mail of krantenbericht. Daartoe leren zij hoe zij ideeën kunnen genereren, selecteren en ordenen, en hun tekst kunnen reviseren, door deze terug te lezen en te evalueren in hoeverre het communicatieve doel bereikt is (door zelfevaluatie en/of commentaar van medeleerlingen).

3 Leerstof en fasering van de lessen

Tekster omvat 20 lessen per leerjaar (groep 6 t/m 8). Een les duurt tussen 45 en 60 minuten. Voor ieder leerjaar is er voor de leerlingen een werkboekje met opdrachten, schrijftaken en ruimte om hun teksten te schrijven. De docentenhandleiding bevat informatie over de achtergrond en opbouw van de lessen, *modeling*, en het geven van feedback. Daarnaast bevat de handleiding voor elke les een lesplan met een tijdsplanning en aanwijzingen voor instructie en de organisatie van de les.

Centraal in Tekster staat een algemene strategie voor de aanpak van schrijftaken, gebaseerd op de stappen van het schrijfproces: plannen, schrijven en reviseren. Om leerlingen te ondersteunen bij het aanleren van de schrijfstrategie, worden acroniemen gebruikt (zie Tabel 4.1).

Tabel 4.1: Overzicht van strategieën en acroniemen per leerjaar

Leerjaar 6: VOS	Leerjaar 7: DODO	Leerjaar 8: EKSTER
Verzinnen	Denken	Eerst nadenken
Ordenen	Ordenen	Kiezen en ordenen
Schrijven	Doen	Schrijven
	Overlezen	Teruglezen
		Evalueren
		Reviseren

In de eerste les wordt de strategie en het acroniem geïntroduceerd aan de hand van een kort verhaaltje, waarin een vos, een dodo of een ekster de hoofdrol speelt. In deze les oefenen de leerlingen de stappen van de strategie individueel. In de daarop volgende lessen passen de leerlingen de strategie toe op verschillende soorten teksten. Schrijftaken zijn authentieke taken met verschillende communicatieve doelen en lezers (Tabel 4.2).

Tabel 4.2 laat zien dat in Tekster per leerjaar veel verschillende tekstsoorten aan bod komen. De schrijftaken komen overeen met de doelen die gesteld zijn voor einde basisonderwijs in het Referentiekader Taal en Rekenen (Meijerink et al., 2009). Sommige tekstsoorten komen één maal per jaar aan bod (bv. gedicht, ansichtkaart), aan andere tekstsoorten worden meer lessen besteed (bv. verhaal, brief). Er wordt geen rationale gegeven voor het aantal lessen per schrijftaak of de volgorde waarin

schrijftaken aan de orde komen. Wel is er een zekere opbouw in moeilijkheidsgraad: in groep 6 schrijven leerlingen vooral teksten voor bekenden, in groep 7 voor mensen die bekend zijn maar iets verderaf staan, en in groep 8 ook voor onbekenden. Daarbij worden de schrijftaken wat moeilijker (verwerking van meer elementen, langere teksten).

Tabel 4.2: Overzicht van tekstsoorten die geoefend worden in Tekster, per les en per leerjaar

Les	Leerjaar 6	Leerjaar 7	Leerjaar 8
0	Introductie van het acroniem en de bijbehorende stappen		
1	Uitnodiging	Brief	Verhaal
2	Recept	Recept	Lezen & evalueren van verhalen
3	Oproepje	Uitnodiging	Recept
4	Verhaal	Verhaal	Zelfportret
5	Adviesbrief	Informatiebrief	Adviesbrief
6	Reactie op adviesbrief	Verbeteren van een tekst	Verbeteren van een tekst
7	Mening en argumenten	Brief	Beschrijving
8	Overtuigen van mening	Brief	Brief
9	Instructietekst	Krantenbericht	Krantenbericht
10	Overtuigende e-mail	Overtuigende tekst	Verhaal
11	Gedicht	Folder	Verbeteren van een tekst
12	Informatieve tekst	Overtuigende e-mail	Overtuigende e-mail
13	Reclamefolder	Beantwoorden van e-mail	Overtuigende e-mail
14	Verhaal	Gedicht	Gedicht
15	Spelregels	Instructie	Speluitleg
16	Verhaal	Verhaal	Uitnodiging
17	Korte tekst n.a.v.interview	Interview	Interview
18	Ansichtkaart	Korte tekst n.a.v. interview	Korte tekst n.a.v. interview
19	E-mail	E-mail	E-mail

4 Voorbeeldles

Een typische Tekster les is als volgt opgebouwd (Tabel 4.3).

Tabel 4.3: Opbouw van een Tekster les over het schrijven van een instructietekst (les 3 voor groep 8)

Episode	Lesfase	Opdrachten en activiteiten
1	Doel van de les wordt vermeld	Deze les gaat over het schrijven van recepten.
2	Kenmerken van de tekstsoort worden geïntroduceerd door middel van het vergelijken van goede en zwakke modelteksten	Hiernaast zie je 3 recepten voor appeltaart. Lees ze goed door en beantwoord daarna de vragen; <ol style="list-style-type: none"> 1. Met welk recept kun je het beste appeltaart bakken? Recept 1, 2 of 3? 2. Waarom is dit het beste recept?

		3. Je hebt nu goed kunnen zien wat belangrijk is bij het schrijven van een recept. In een goed recept staat: (vul in)
3	Introductie van de schrijftaak, met een doel en publiek	Een vriendin van jou wil haar moeder verrassen met appelflappen, maar zij weet niet hoe ze die moet maken. (...) Schrijf het recept duidelijk voor haar op. Om je te helpen krijg je foto's waarop je ziet wat je nodig hebt en welke stappen je moet doen (...).
4	Het acroniem en de bijbehorende strategiestappen worden in herinnering gebracht	Voor het schrijven van het recept gebruik je de stappen van EKSTER; 1. Eerst nadenken, 2. Kiezen en ordenen, 3. Schrijven, 4. Teruglezen, 5. Evalueren, 6. Reviseren
5	Stap 1 en 2: Eerst nadenken, Kiezen en ordenen	Kijk goed naar de foto's. Wat is de goede volgorde? Overleg samen en zet daarna de nummers erbij. Schrijf nu kort de stappen van het recept op.
6	Stap 3: Schrijven	Ga nu jouw recept schrijven.
7	Stap 4: Teruglezen	Lees als je klaar bent je recept nog een keer goed door.
8	Stap 5: Evalueren	Vergelijk nu jouw recept met het recept van iemand anders. (...) Wat hebben jullie hetzelfde? Wat zijn de verschillen? Welk recept is het duidelijkst, en waarom?
9	Stap 6: Reviseren	Wat kun je nog verbeteren aan jouw recept om hem nog duidelijker te maken? Schrijf die punten hieronder op.

5 Effectiviteit

In twee grootschalige studies is de effectiviteit van Tekster getest (Bouwer & Koster, 2016). Aan deze studies deden in totaal 2766 leerlingen en 144 leerkrachten mee, van 52 basisscholen verspreid over het land. In beide studies gaven leerkrachten maximaal zestien Teksterlessen. In de eerste studie waren de lessen verspreid over acht weken (twee lessen per week), in de tweede studie over 16 weken (één les per week). In de tweede studie was het schrijfprogramma bovendien uitgebreid met een training voor leerkrachten.

Voor en na de zestien Teksterlessen schreven leerlingen drie teksten: een beschrijving, een verhaal en een overtuigende brief. In beide studies verbeterden de schrijfprestaties van de leerlingen significant na de lessenreeks ten opzichte van de voormeting. Dit effect was op een derde meetmoment, twee maanden na de interventie, nog zichtbaar. Het leereffect was in de tweede studie ($ES = 0.55$) sterker dan in de eerste studie ($ES = 0.40$). Uit logboeken en lesobservaties bleek dat de leerkrachten goed overweg konden met Tekster, al verschilden de mate waarin zij de belangrijkste componenten van de methode toepasten en het aantal lessen dat zij gaven: van de zestien lessen werden er in studie 1 gemiddeld tien gegeven, in studie 2 gemiddeld dertien.

Literatuur

Bouwer, R., & Koster, M. (2016). *Bringing writing research into the classroom: The effectiveness of Tekster, a newly developed writing program for elementary students*. Dissertatie Universiteit Utrecht.